

„Több világosságot.“

Egyházi beszéd.*

Alapige: Ézs. 59. r. 9. v. Várjuk a világosságot,
de ime nagy homályosságban járunk.

„Legyen világosság.“ Mózes próféta előadása szerint így szó-
lott az Ur a teremtés hajnalán, mi előtt még az eget és földet be-
népesítette volna. A mély belátású próféta ezzel nemcsak azt az
igazságot fejezi ki, hogy a világosság Istennek legelső és legnagyobb
adománya; hanem azt is, hogy a természeti életnek, a növekedés-
nek, a fejlődésnek legfőbb feltétele, örök törvénye: a világosság.
Igaz, vannak a sötétségnek is lakói, melyeknek szeme elszokott a
világosságtól, melyek a nap lenyugvása után érzik jól magukat; de
a természet igazi élete csak akkor kezdődik, a mikor a világosság
áldott forrása: a nap szétszórja sugarait. Az addigi nyugalom helyét
a mozgás tölti be. A halál képe helyett az élet jele láttatik min-
denfelé. Mintha minden megállana az éj tartamára s mintha min-
den megmozdulna a világosság első sugarára. Ha az isteni törvények
ellenére a nap elveszitené világító erejét, örök halál reménytelen éjsza-
kája borítaná el földünket. A napnak természetes világát semmiféle
mesterséges fénynyel pótolni nem lehetne.

A milyen pótolhatatlan a természet életére nézve a természeti
világosság, éppen olyan nélkülözhetetlen a lelki életre a lelki vilá-
gosság. Már a szent írók a lelki élet kiválóbb tényeit, a léleknek
nagyobb szerű föllángolását világosság által érzékiesítették. Mózes az
égő esipkebokor lángjánál veszi az Urtól megbízatását Izrael kisza-
badítására; majd pedig villámlás között hallja a tiz parancsolatot.
A próféták mind valamely vakító fény világánál tudják meg kül-
detésük ezélfját. Sault ama nevezetes damaskusi úton „mennyei vilá-
gosság vette körül“ s úgy lett belőle Pál apostol. Szóval a szent-írás

* Elmondva Kolozsvárt a magyarországi unitárius egyház 1900. évi főta-
nácsa alkalmával.

szerint a lélek élete, ihletése: világosság; romlása, veszedelme, kárhozata: a sötétség.

Jézus előtt már nemesak ilyen rövid esillámokban jelent meg az igazság. Ő „a világ világossága“ s így a lelki élet állandó napja lett, midőn tudományával mind azokat a helyeket megvilágosította, a melyeken a lélek vallás-erkölesi tekintetben mozoghat. Azonban a világ nem volt szokva ehez a nagy világossághoz s már az evangélista így panaszkodik: „az emberek inkább szerették a sötétséget, hogy nem a világosságot.“ Később, a midőn a ker. társadalom egyházzá alakult úgy járt, mint az az építész, a ki igen szűk helyet hagy az ablakoknak épületén. Idők folytán ezeket a szűk helyeket is annyira benőtte a repkény és folyondár, hogy alig-alig akadt egy kis nyílás, a melyen a Jézus tudományának egy-egy éltető sugára behatoljon a házba. Azonban a lélek, ha egyszerre nem is bír el sok világosságot, de időnkint mind többet kíván belőle. Így esett meg, hogy a reformatio alkalmával az egyházba zárt lelkek egy ember akarásával mozdultak meg s követelték: „Több világosságot.“ Igen! ez volt mindig a lélek jelszava, melyet ideig-óráig elnémitani ha igen is, de örökre visszafojtani lehetetlen. Ez volt mindig a haladás zászlójára írva s a világosságnak egy-egy újabb sugara mutatta mindig a haladás irányát. A Luther és Zvingli törekvése ezéltjárt ez a pár szó fejezte ki; Servét és Dávid Ferencz e jelszó alatt küzdött s ezért szenvedett martyr-halált.

Hát vajjon ma hogy állunk? Talán ez előhaladott kornak fénye és esillogása között ma már nincs szükségünk több világosságra? Reánk áradott már mind az a tenger világosság, a mennyit a mi lelkünk elbírhát? Elismerem sok tekintetben e kornak az előzők fölötti előnyét és fényes ragyogását, de úgy tetszik, hogy ez a ragyogás nem elég természetes, hanem mesterséges eszközök idézték elő. A mesterséges fényforrás pedig — bármilyen tökéletes legyen — csak szűk körre küldheti szét sugarait s inkább éget, perzsel, mint hogy életet adjon. Múltán alkalmazható hát a próféta mondása: „Várjuk a világosságot; de ime nagy homályosságban járunk“ s méltó jelszavunk lehet a költő mondása: Több világosságot.“

A mi különösen minket unitáriusokat illet, nekünk csak a sötétség árthat. Szent vallásunk a világosság gyermeke s a világosság minden újabb sugára jövőnk diadalát biztosítja. Ezen kívül alig is van más fegyverünk és eszközünk. Forgassuk hát ezt az egyet ki-tartással s állandó jelszavunk legyen: »Több világosságot.«

I.

Az értelemnek a vallás terén.

Az emberi lélek három irányban mutatta meg a maga isteni hivatását, u. m. a tudományban, művészetben és vallásban. Mindhárom az emberi lélek erejének hatalmas bizonyítéka. Ma már általánosan el van ismerve, hogy a két első bár messze haladott, de nem érte el a tökéletesség felső fokát. Ezért el van ismerve a léleknek az a joga is, hogy ott szabadon kutathat, kereshet, gondolkozhatik, szóval mindent elkövethet, a mi által mennél nagyobb világosságot áraszthat maga körül. És a lélek él is ez istenadta jogával. Bejárja a multat, megvizsgálja a jelent, sejtí a jövőt s tanuságképpen újabb meg újabb igazságokat hoz felszínre, mint a bűvár a tenger mélyéről a drága gyöngyöket. A megismert igazság mellett soha sem állapodik meg; hanem azt csak egy újabb lépésőnek tekintí, a melynek segítségével újabb igazsághoz juthat. A lélek ezen jogával vívta kí azt a magaslatot, melyen tudomány és művészet áll ma, a melyen oly ragyogó világosság veszi körül, hogy annak fényénél még az Istenség titkaiba is belát.

Csodálatos, hogy a mit általánosan elismernek a tudományban és művészetben, azt igen sokan kétségbe vonják a vallásban. Ugy gondolkoznak, hogy a vallást minden oldalról megvilágosították a zsinatok végzései, hogy ott befejeződött az isteni kijelentés s az ember birtokában van a teljes világosságnak. Ugy vélekednek, hogy a vallás igazságai hasonlók a virágházi növényekhez, melyek elhervadnak a nap éltető sugaraitól. Magát a vallást pedig egy elfüggönyözött szobának képzelik, melyben a bennlevők kénytelenek a már százévek óta bezárt és sok tekintetben megromlott levegővel táplálni életüket. A kirekesztett természetes világosság helyett pedig mesterségesen gyújtott mécs és gyertya pislógása világol. Vajjon mit féltenek és mit őriznek az elzárt szobában? Azt állítják, hogy ott van Krisztus, s az ő tudományát, mint kizárólag náluk letett drága kincsét féltik az elkallódástól s a világban ragyogó világosságtól. Ha ez valóban így volna, ha a Krisztust félteni kellene s tudományát elhomályosíthatná az új kor növekvő világossága: akkor az igazán nem volna méltó a megőrzésre, vagy ha igen is, csak annyiban, mint a multnak drága hagyományá vagy egy kedves ereklye. De hát vajjon ott van-e az igazi Krisztus? Az a Krisztus, a kinek elve volt: „Mindeneket megpróbáljatok

s a mi jó, azt megtartsátok.“ A ki mondotta: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes,“ „ti vagytok a világ világossága, járjatok azért világosságához illendően,“ „még sok mondani valóm volna, de most el nem hordozhatjátok?“ Ugy tetszik, hogy ezzel az élő és ható Krisztussal teljesen ellentétben van az a képzelet-szülte beteges lény, a ki ezt kiálltja: Ha vakon, gondolkozás nélkül nem hisztek azokban, a melyeket én tanítok, elkárhoztok.

A sötétségnek ebben az iskolájában növekedik a vakbuzgóság, fanatizmus, a mely nem tud különbséget tenni a vallás alakja és tartalma között, s egy felekezet dogmájában látja letéve az örök igazságot s minden egyebet megvet és üldöz — legyen az maga a Krisztus — ha ellenkezik az ő igazságával. Ebben az iskolában növekedik a képmutatás, a mikor az emberben levő természetes világosság feltárja ugyan az igazságot; de nem tudva szakítani a multtal, hódol a szokás hatalmának s él környezete légkörében. Ebben az iskolában növekedik a hitetlenség, a mikor a lélek megérti, hogy mind az, a mit a vallás neve alatt látott és hallott, pusztá ámitás volt. Széttépi hát a vallás kötelekeit s a vallástalanság karjaiba dobja magát. Bizony, ha az igazi Jézus még egyszer megjelenék, százanként tódulnának hozzá az ily lelki vakok, vagy hogy meggyógyuljanak tőle vagy hogy megfenyítsék őtet.

Ritka az a kor, melyben többet emlegették volna a vallást, mint éppen napjainkban; de tán soha több hamis fogalom nem jött felszínre a vallással kapcsolatosan, mint korunkban. Mintha nyomtalanul rohantak volna el a letűnt százévek az emberiség feje fölött! Mintha az idő, mely oly sok fényt árasztott minden irányban, a vallás téreit még sötétebbé tette volna! Mintha a fejlődés és haladás örök törvénye nem érvényesülhetett volna a vallásban! Utónútfélen hangzik a vallás szó. A különböző helyeken feltűnedező lobogókat, a vallás jelszava ékesíti; a vallás nevében folyik sok helyen az elszánt küzdelem . . . s mind ezekhez a vallásnak alig van több köze, mint volt hajdan az inquisitiohoz vagy az eretnek üldözés egyéb rémes cselekedeteihez. Ha valaha igen, úgy ma igazán elmondható a próféta szózata: „Várjuk a világosságot, de ime nagy homályosságban járunk.“ A vallás tisztaságát, szentségét és tekintélyét féltő lelkeknek méltó óhajtása: „Több világosságot.“ Több világosságot az értelemnek a vallás terén, hogy tisztán lássa meg a világ, hogy az *igaz* vallás nem dogma, hanem élő hit; nem látszat,

hanem a lélek belső élete; nem teher, hanem természeti szükséglet; hogy nem üzen háborut, hanem békességet teremt; nem szétválaszt, hanem egyesít; nem ellenségeket nevel, hanem barátokat, testvéreket; hogy nem árucizikk, mit pénzért adni s venni lehet; nem ajándék, mit a jegyes szerelme tárgyának adhat, hanem olyan drága kincse a léleknek, melyet tőle sem magasság, sem mélység, sem élet, sem halál el nem vehet s a melyet jobb sokkal kevesebbet hangoztatni, de mindig a szivben és lélekben hordozni. Több világosságot hát az értelemnek a vallás terén, hogy a felekezeti dogmák vastag homályán túl lássa meg a Jézus tiszta, hamisítatlan *vallását*. „Több világosságot.“

II.

A lelkiismeretnek az erkölcs mezején.

Vallás és erkölcs egymásnak édes testvérei. Egy töről metszett két virág, mint akár a bibliai Mártha és Mária. Nem ezélünk a kettőt összekötő szálak kimutatása, melyek úgy is az emberi lélek titkos belsejében elrejtve vannak. Azzal a sokat vitatott kérdéssel sem foglalkozunk, hogy lehet-e egyik a másik nélkül függetlenül? Ezek csak mellékes kérdések. A fődolog az, hogy mind a kettő megfeleljen isteni hivatásának, a mi nem egyéb, mint az emberi nem boldogítása s fokonkint Istenhez közelebb emelése. Hogy pedig megfelelhessen e magasztos hivatásának, szükség, hogy mindkettőben a lélek növekedése szerint, a fejlődés örök törvényei érvényesüljenek; mert ellenkezőleg a haladás emeltyűje a haladás kerék-kötőjévé válik. Igaz ugyan, hogy az ember erkölcsi érzülete mindig és mindenütt ugyanaz, de az erre épített erkölcsi elvek, fogalmak és törvények éppen olyan viszonylagosak, mint a vallásnak különböző formái. Ki tagadná, hogy a Jézus erkölcsi elvei tisztábbak, egyetemesebbek, mint voltak a Mózesi és a többi profétákéi? Minthogy pedig a Krisztushoz is csak fokozatosan emelkednek a keresztények, ki vonná kétségbe, hogy ma tisztább és helyesebb fogalmaink vannak az erényről, halálról, kötelességről és becsületről, mint voltak ezelőtt százévekkel? De ki állithatná azt is, hogy erkölcsi tekintetben a haladás útjai bezárultak előttünk s elértük a tökéletességnek azt a mértékét, melyet Jézus kíván tőlünk s a melyre életével példát adott? Avagy látjuk-e olyan tisztán s világosan az Isten akaratát, a mint ő látta? A szeretet, hűség, bizalom, hála, kötelesség és erény olyan tiszta fogalmakban áll-e előttünk,

mint előtte? s ezek megtermik-e a mi életünkben is azokat a nemes gyümölcsöket, a milyeneket a Jézus élete felmutat? Bizonyára nem, hanem e helyett zavaros fogalmak, gyöngé elméletek, hiába való böleselkedések homályosítják el előttünk a láthatárt az erköles mezején. Ott van az önérdék elmélete, a mely mindent az „én“ szempontjából vizsgál s eselekszik; ott van a hasznossági elmélet, mely az emberiség legeszményibb ezéjait a hasznosság szűk korlátai közé akarja szorítani; ott vannak ezek mellett a számtalan társadalmi hamis fogalmak, a még számtalanabb felekezeti tévtanok, a melyek mintegy sötét éjszaka, úgy borúlnak a lelkiismeretre. Egy óriási kavargás van előtte, a mely kavargásban a bűn az erény ruháját vette fel; a hamisság az igazság mezébe öltözött; a gonoszság az ártatlanság köppenyébe burkolódzott. Ezeknek tömkelegében nem esoda, ha akárhányszor fölkiált a lelkiismeret keservében: Mi is hát a „legfőbb jó“ e világon? Mi az Istennek igazi akaratja, melyet eselekednem kell!? A lelkiismeretnek e mesterséges elhomályosítása szülte hajdan a vallási üldözések rémes eselekedeteit; ez helyesli ma a vallás nevében folytatott, de azzal egészen ellentétes törekvéseket, ennek védelme alatt burjánzanak föl a szocialismus vad hajtásai; ez szentesíti az anarchia rémes pusztításait, melyeknek éppen korunkban olyan szánandó példáit és áldozatait látjuk. Bizony ezen a téren is elmondhatjuk, hogy mi még csak „várjuk a világosságot, de ime nagy homályosságban járunk.“ És midőn a megtévesztett lelkiismeretnek oly sok szerencsétlen áldozatát látjuk, a midőn oly sok erkölesi, béna és sánta lézeng a mi társadalmunkban, a kik várják a Krisztus gyógyítását: nem méltó-e a mi sürgetésünk, hogy „több világosságot“ a lelkiismeretnek az erköles mezején! „Több világosságot,“ hogy tisztábban s határozottabban láthasson, hogy ne zavarja össze az erényt a bűnnel, az igazságot a hamissággal, a jót a rosszal. „Több világosságot!“ hogy a hiába való emberi böleselkedések, a hamis társadalmi fogalmak, a felekezeti tévtanok sűrű vastag homályán túl lássa meg Istennek a Jézus által kijelentett akaratát!

Ime tehát keresztények, a mi a testi életre nézve a két szem, az a lelki életre nézve az értelem és lelkiismeret. Hosszas sötétben elszokik a szem a világosságtól; a hamis fogalmak tömkelegében eltéved az értelem és lelkiismeret is. Igyekezzünk azért mind a kettőre mennél „több világosságot“ árasztani, hogy nemünknek két védő angyalát: a vallást és erkölesöt a maguk isteni hivatásukban örökre megtarthassák.

Nézzünk körül a mi egyházi életünkben is s ha találunk csak egyetlen pontot, a mi az unitarismus fényét és tisztaságát meghomályosíthatná a tiszta értelem és romlatlan lelkiismeret előtt, világosítsuk meg azt azonnal; mert csak így lesz — mert csak így lehet az unitarismus a jövő vallása — sokaknak világossága. Amen.

VÁRI ALBERT.

Az unitáriusok egyh. főtanácsi gyűlése.

(Kolozsvárt, 1900. oct. 28., 29. és 30.)

I.

Ferencz József püspök megnyitó beszéde.

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Főtanács! Először gyűlünk ma egybe a múlt évben megállapított szervezeti törvény alapján. Jelen főt. gyűlésünkkel tehát egy új korszaka nyílik meg egyházi életünknek, a mennyiben a képviseleti rendszer egyh. Főtanácsunk jelen szervezetében kiterjesztést nyert. Mert teljesen eddig sem hiányzott a képviselet Főtanácsunkból. Esperes és Egyházköri felügyelő gondnok afaít ugyanis, mint az illető egyházkörök választott tisztviselőit, részben legalább eddig is úgy tekinthettük s tényleg úgy is tekintettük, mint azon egyházkörök képviselőit. E mellett kolozsvári és tordai, újabban pedig budapesti egyházközségeink eddig is jogosítva voltak szoros értelemben vett képviselőket küldeni főtanácsi gyűléseinkre. A múlt évben megállított szervezeti törvény azonban e jogot egyházköreinkre is kiterjesztvén, jelen főtanácsi gyűlésünk már ez alapon lett egybehíva.

Mint általában minden újításnál, úgy a főtanácsunk szervezetében történt e módosításnál is önkénytelenül az a kérdés merülhet fel, hogy mi ezélja van e módosításnak s vajjon nem hiába bolygattuk-e meg az irások szerint a régi gyepüt; azaz elérjük-e szervezetünk módosításával a kitűzött ezélt?

A ezélra nézve, azt hiszem, mindnyáján tisztába vagyunk, mindnyáján egyetértünk. Mert az nem lehet más és nem más, mint ez által is fokozni egyházunkban az egyház ügyei iránt az érdekeltséget, a mire soha több szükségünk nem volt, mint most, ha